

A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSI KÖVETELMÉNYEK ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK PROBLÉMÁI A VÉDELMI IPARBAN

Zöldhelyi Rudolf¹

Védelmi ipar az iparnak az az összefüggő, több termékcsoporthoz előállítására alkalmas önálló ágazata, mely a fegyveres erők és testületek szükségletei kielégítésével, elsősorban a honvédség eszközeinek, felszereléseinek, fegyvereinek előállításával foglalkozik.

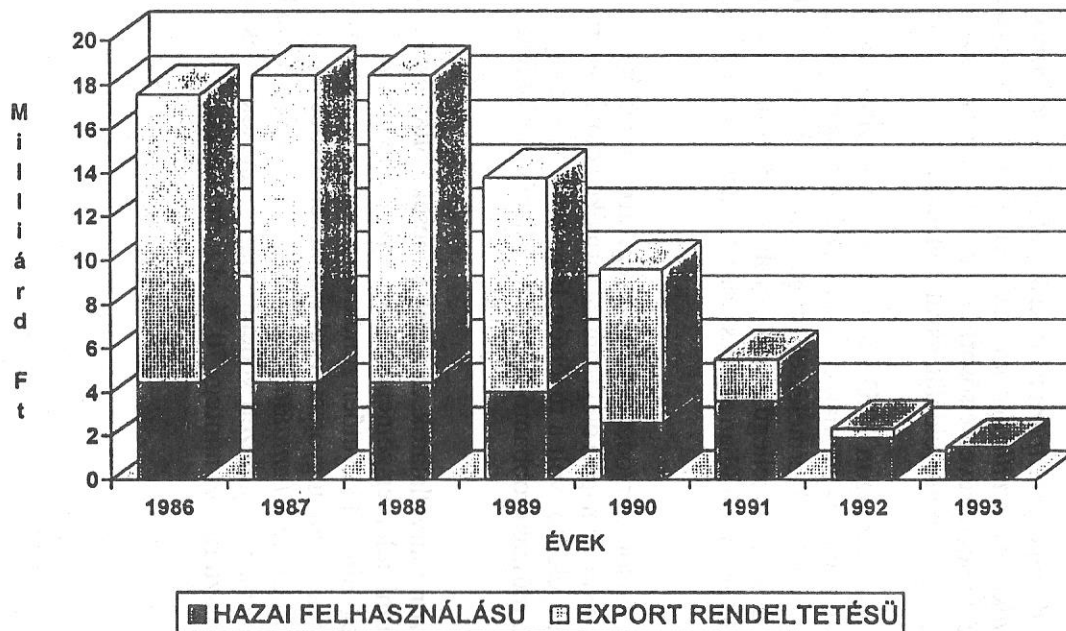
Magyarországon 1953-tól a definíció szerinti védelmi ipar nincs. Olyan vállalatok vannak csak, amelyek a polgári termelés mellett védelmi ipari jellegű termeléssel is foglalkoztak, illetve foglalkoznak. 1953-tól a védelmi ipari jellegű termelés volumene évenként változott, a csúcsevnek számító 1988-ban az egész ipari termelés nem egészen 3 %-át tette ki.

A Varsói Szerződés tagállamai együttműködésének keretében elsősorban a védelmi ipari elektronikai termékek előállítására szakosodtunk, emellett jelentős volt a tüzérségi fegyverek, gyalogsági fegyverek és löszerek, műszaki robbantó eszközök, valamint különféle műszerek gyártása.

Azon iparvállalatok, amelyek képesek voltak ezeket a termékeket legyártani, jelenleg zömében csődhelyzetben vannak. A Varsói Szerződés megszűnését követően rendkívül rövid idő alatt feloszlott a hadiipari integráció, drámai gyorsasággal visszaesett a speciális termelés volumene. A változások bemutatását célzó diagram csak a hazai katonai minőségtanúsításra kötelezett védelmi ipari termékek értékére vonatkozik, így az össztermelés mintegy 70 %-át tartalmazza.

1 Zöldhelyi Rudolf mk. alezredes, az MH GH Minőségellenőrzési Főosztály Fegyver és Mérőszek Minőségellenőrzési osztályvezető helyettese

Katonai minőségvizsgálattal ellenőrzött hadiipari termékek összértékének alakulása

A hagyományos gyártmányainkat az együttműködési szerződések felbomlása miatt nem tudtuk értékesíteni a keleti piacokon, a nyugati piacokra való betörés az eltérő technika miatt szóba sem kerülhetett. A harmadik világ piaca is eldugult előlünk, elsősorban a nemzetközi politika változása következtében.

Az érintett vállalatok a rendszerváltás időszakában csak jelentős kéréssel vették tudomásul a megváltozott körülményeket, termékeik eladhatatlanságának tényét. Az MH rendeletei évről-évre csökkentek az 1994. évi minimális szintig. Átmeneti időszak után szinte teljesen megszűnt a védelmi jellegű termelés, a vállalatok ellen csőd eljárás indult, megkezdődött privatizációjuk, tömegessé vált az elbocsájtás.

A több ezer dolgozót foglalkoztató nagyvállalatok egymástól függetlenül néhány száz fős Kft-ké, RT-ké alakultak át, a közös vállalati vagyon (speciális technológiai berendezések, gépek, vizsgáló laboratóriumok, raktárak stb.) szétszétválasztásra került. A korábbi nagyvállalatoknál szervezett vállalaton belüli gyártási folyamat a tagolódás következtében külső kooperációként piaci alapokra került. Az újonnan alakult egységek természetesen saját érdekeiket figyelembe véve vállalkoznak vagy nem vállalkoznak együttműködésre, kooperációra. Az egymásnak végzett munkát többszörösen kell összehangolni, bizonylatolni, tevékenységükről költség elszámolást készíteni, adózni, minden résztvevőnek nyereséget képeznie. Megnövekedett a fajlagos költség a csökkenő termelés ellenére.

A privatizáció, a konverzió és számtalan egyéb körülmény következtében a védelmi ipar szférájában sok negatívan ható "eredmény" született.

Megszűntek a korábbi Műszaki Technikai Bizottságok (Védelmi Tanácsok), amelyek feladata volt békében és háborúban az előírt védelmi ipari termelés feltételeinek biztosítása, a kötelező kooperáció szervezése, a béketermelésből kivont - de háború esetén ismét beindítandó - berendezések megőrzése és működőképességének fenntartása, az állami céltartalékok biztosítása háborús termelés esetére.

Ezek a "hidegkapacitást" jelentő berendezések a bekövetkezett átalakulások következtében gazdátlanok lettek, egyetlen utód gyáregység sem tekinti magára nézve kötelezőnek a gyártósorok, eszközök és berendezések további karbantartását, tárolását.

A védelmi ipar jelenlegi állapota kialakulásának okait kutató korrekt elemzésnél azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a **belső hibákat** sem.

A védelmi-ipari tevékenységet folytató vállalatok és üzemek esetében:

- A stabil és folyamatos export megrendelések (1990-ig), valamint a biztos honvédségi háttér egyedülállóan kényelmes helyzetet teremtett. A világszínvonalhoz képest elavult műszaki színvonalú gyártmányaikat a Varsói Szerződés országai és a fejlődő világ felvásárolta, miközben jelentős állami támogatásban, kedvezményekben részesültek.

- A gazdaságosság növelésére hiányzott a szigorú ösztönző erő, mivel a termelési érték realizálása sajátosan megfordítva történt. A termék vagy szolgáltatás ellenében mindig megkapták a költségük és nyereségük fedezetét, függetlenül a termelés hatékonyságától.

- Konzerválódott a termelés szervezése, a vezetés és irányítás rendszere, folyamatosan romlott a műszaki és technológiai színvonal. Ebből adódóan csökkent a vagyonarányos termelési érték, növekedett a fedezeti hányad, az ipari átlagnál lényegesen jobban lelassult az eszközök forgási sebessége.

- Miután a HM és az MH az ipar felé nem tud hosszútávú fegyverfejlesztési koncepciót adni, nem képes biztosítani az esetleg kifejlesztett fegyverek, eszközök belső piacát sem, így szép lassan "*kihalt*" a speciálisan képzett konstruktőr gárda. Az új generáció kinevelésével sem elméleti, sem gyakorlati téren nem foglalkoznak.

A 90-es évek elején végrehajtott termékfejlesztések kellő gazdasági és piaci stratégia hiányában kapkodónak, öncélúnak tűnnek, nem érzékelhető, hogy valamilyen fejlesztési irányt képviselnének, személyes kapcsolatok, a vállalatok vezetőinek ügyessége határozta meg, hogy a minimális méretű fejlesztési "*torinából*" ki, hogyan részesül. A jelen helyzetben a fejlesztő nincs biztosítva arról, hogy a kifejlesztett termékből valamikor is lesz rendelése.

A privatizáció során szétesett nagyvállalatok utódai szenvednek a rendelés hiányától, ezért adottságaikat és erejüket meghaladóan bármikor készek a védelmi jellegű ipari termelésbe bekapcsolódni. A vállalata-

tok, Rt-k és Kft-k az állami (HM) rendelkezések teljesítésére szívesen vállalkoznak, mivel egyrészt garantált a teljesítés utáni kifizetés, másrésztől a magasabb műszaki és minőségi követelmények "húzó" szerepet töltenek be a gyártmánystruktúrájukban. A gyártók számára a katonai megrendelések tényének a mennyiségtől függetlenül **referencia-értéke** van, mivel a piacon a vevők körében kedvezőbb megítélést kap *a honvédség szállítója*.

A gyártók a haditechnikai eszközök gyártásához a gyártmányok dokumentációjának megfelelően kialakított nagyvállalati minőségbiztosítási szervezettel és szabályzatokkal rendelkeztek, melyek zömében szovjet előírásokon, ún. normáliákon alapultak. A védelmi ipari jellegű termelést folytató vállalatok **minőségbiztosítási rendszere** a védelmi célú termékek tényleges gyártó területére nézve, mindenkor fejlettebb volt az átlagos polgári termelést folytató vállalatokénál, vállalatrészekénél, és sok esetben számos eleme elérte az utóbbi 2-4 évben Magyarországon is hatálybalépett, az európai szabványokban meghatározott minőségbiztosítási szintet.

A megállapítás magyarázatához a vállalati minőségbiztosítási rendszerekben korábban is létező felelősség, funkció, tevékenység és tény ismertetésére térek ki.

A vállalati vezetés fegyelmi felelősség terhe mellett volt kötelezett a szakminisztérium felé a minőségbiztosításra. A minőségügyi szervezet vezetője közvetlenül a legfelső vezető alá volt rendelve. A minőségellenőrzés minden szintjére ki volt dolgozva a hatáskör és felelősség. A vezetőség rendszeresen értékelte a minőség alakulását, törekedett a minőség javítására. A tartósan hibamentes, jó munkát a termelésben résztvevők számára premizálták, a hibás munkát büntették.

A gyártók a rendelővel, az *MH Haditechnikai Intézettel (HTI)* szoros együttműködve résztvettek a honosításban, a fejlesztésben, a gyártmánytervezésben, a mintadarabok és a "O" sorozat elkészítésében, csapatpróbákon. A jóváhagyott gyártmány és gyártási dokumentációt megfelelően kezelték, pontosan megfogalmazott szabályozók szerint megfelelően végezték a dokumentációk módosítását, megváltoztatását. A kiváló konstruktóri és technológusi gárda számtalan bonyolult technika honosítását végezte el.

Nagy gondot fordítottak a beszerzett termékek minőségére. Szakmai szervezet foglalkozott a rendelések, szállítási szerződések előkészítésével, feldolgozásával, a szállítói alkalmasság megállapításával.

A kiemelt fontosságú termékekhez alapanyagokat, alkatrészeket, egységeket csak *a kooperáló vállalatnál működő katonai ellenőrzési szerv műbizonylatával szállíthatták be*. A polgári bizonylattal, vagy bizonylat nélkül beszállított terméket a vállalatnál szigorú idegenáru-ellenőrzésnek vetették alá.

Megfelelő eljárásokat dolgoztak ki a termékek gyártás-, szállítás- és szerelés közbeni azonosítására a gyártás valamennyi fázisában. A gyártási folyamat részletesen írásban volt technologizálva, a minőséget befolyásoló technológiai folyamatokat ellenőrzött körülmények között, többszörös visszacsatolással szabályozták. A minősített folyamatokról, berendezésekről és a személyzetről alapos nyilvántartást vezettek.

A minőségellenőrzés rendszere kiterjedt a bejövő áru ellenőrzésére, a gyártásközi termék- és folyamat ellenőrzésére, a végellenőrzésre. Az ellenőrzések eredményeit ellenőrzési és vizsgálati jegyzőkönyvek tanúsították. A minősített termékeket megfelelően bizonylatolták, csomagolták, tárolták és szállították a megrendelők részére.

A mérő- és vizsgálóberendezéseket szigorúan nyilvántartották, a hitelesítéseket az előírtak szerint végezték, az eredményeket dokumentálták.

Rendszeresen gondoskodtak a minőséget befolyásoló személyek képzéséről, a személyzet minősítéséről.

Állandó jó kapcsolatot építettek ki és tartottak fenn a megrendelővel, a termékek felhasználási észrevételeiről tudomást szereztek és a szükséges intézkedéseket azonnal megtették. A reklamáció szinte ismeretlen fogalom volt e termékek vonatkozásában.

Összességében, a védelmi ipari jellegű tevékenységbe bevont 20-30 nagyvállalat minőségbiztosítása a 80-as évek végén megközelítette az ISO 9001 nemzetközi szabványban meghatározott minőségbiztosítási követelményrendszer számos elemének előírását.

Az ismertetett okok miatt ez a jól szervezett rendszer a vállalatok szétesése következtében felbomlott. Jelenleg a vállalatok minőségbiztosítási rendszere sehol nem felel meg az ISO 9000-es szabványsorozat előírásainak. Ez a tény jelentős visszalépés a korábban elért ipari színhez képest, a potenciális felhasználót is veszélyezteti, az 1994. január 1-én hatálybalépett termékfelelősségi törvény alapján a gyártóra nézve is hátrányos.

Az MH Minőségtanúsító Intézet (MITI) szervezete jól képzett mérnök gárdájával, több évtizedes szakmai gyakorlattal, bizonyos jogosítványok megszerzése után 1990-1993. között több vállalatnál **megkezdte a vállalatok minőségbiztosítási rendszerének felülvizsgálatát** és a személyzet felkészítését a rendszer teljes kiépítésére. Ez a rendszerépítési tevékenység néhány vállalatnál jelentős készségi szintet biztosítva eredményes volt. Az MH MITI megszüntetése, a vállalatok pénztelensége egyenlőre *megszakította ezt a tevékenységet.*

Több elemző álláspontjával egyetértve, úgy gondolom, ahhoz, hogy hazánkban fennmaradjon az alapszükségleteket minimális mértékben kielégítő védelmi ipari jellegű gyártás, *az alábbi területeken kellene sürgős döntést hozni az illetékeseknek:*

- a biztonságpolitikai elvekkel, a honvédelmi alapelvekkel összhangban meg kell határozni a hosszútávú haditechnikai fejlesztési koncepció megvalósításának hazai potenciális feltételit;

- a piacgazdaság eszköz- és feltételrendszerével biztosítani szükséges a fejlesztés kockázatát vállalókat arról, hogy eredményes fejlesztés után ráfordításukat megtérítik;

- a koncepció ismeretében egyes termékek gyártására, szállítására kiírt pályázatokban nemcsak a termékre vonatkozó minőségi követelményeket kell meghatározni, hanem a gyártótól elvárt minőségbiztosítási rendszer olyan szintjét és fokozatát is, amely a termék funkciójának megfelelő megbízhatóságot garantál a felhasználás során;

- meg kell vizsgálni a pályázó vállalat minőségbiztosítási rendszerét (nem csak az árajánlataikat) és viszonyítani szükséges a nemzeti - nemzetközi - követelményekhez;

- a jelenkező vállalatokat minőségbiztosítási rendszerük alapján be kell sorolni a *MH Szállítói Rendszerbe* a vállalatot megillető helyre (minősített szállító, kizárólagos szállító, stb.);

- rendszeresen ellenőrizni kell a szállítók, gyártók minőségbiztosításának szintjét, a változás irányát;

- támogatni kell azon vállalatokat, melyek a *fegyveres erők és testületek* alapvető ellátásába rövid időn belül be tudnak kapcsolódni jó minőségű termékükkel.

Valamely korszerű, védelmi célú termékprofil gyártásába való bekapcsolódásnak nem feltétele egy önálló fegyver teljes gyártására való felkészülés. *Meggyorsítható a felfutás, ha a hazai szükségletek kielégítése mellett az exportra is gondolva:*

- licenc gyártmányt és technológiát szerzünk be;

- fejlett nyugati fegyvergyárral kooperációs gyártásra szerződünk.

A védelmi ipari szféra válságos állapotát ismerve mindenképpen sürgős cselekvésre van szükség, mivel a privatizált, volt nagyüzemek védelmi célú termékgyártást biztosító feltételei, erőforrásai, szakmakultúrái rövid időn belül teljesen megszűnnek, elpusztulnak; a kisvállalkozások nem képesek pótolni és helyettesíteni az ország katonai potenciáljának felbomlott gazdasági komponensét; és a védelem hazai területről való ellátásának teljes feladása és külföldi szállítók komplex rendszerének kiépítése - véleményem szerint - indokolatlan kockázattal jár.